

Промовляють їх імена

[За матеріалами університетського Музею історії підготувала Л. Логачова]

#12 от 26.04.2005

Усе має свій початок, свою історію. Життя народу і життя окремої людини. Життя дерева, будинку, міста, країни... Знайомий кожному політехніку меморіал Слави теж має свою історію. Почалася вона у квітні 1965 року. Тоді комсомольці виступили на зборах активу з ініціативою – розпочати пошук даних про загиблих солдатів-студентів та викладачів інституту – героїв Великої Вітчизняної війни, і збудувати меморіал, який увічнив би їхній великий подвиг. Цю ідею підтримали комітет комсомолу та партком. Було створено Раду ветеранів, яку очолив проректор ХПІ І.В. Рижков, та групу „Пошук”. Кошти надійшли від студентів, що працювали у будівельному загоні. Штабом будівництва керував секретар парткому Б.М. Руденко.

Партком та комсомольська організація ХПІ оголосили конкурс на кращий проект пам’ятника та направили звернення студентам художньо-промислового інституту. А рік потому, восени 1966-го, найвдалішим проектом було визнано дипломну роботу студента Володимира Хоменка, що безоплатно працював над створенням скульптурної частини меморіалу. Гранітні частини для пам’ятника виготовлялися на Токовському кар’єрі (селище Апостолово Дніпропетровської області).

Багато зробили для успішного завершення цієї почесної місії директор дослідницького

заводу Е.М. Дегтярьов, механік І.А. Біленко, секретар парткому Б.М. Руденко, його заступник В.М. Апухтін, заступник секретаря комітету комсомолу Ю.Д. Сакара, інженер кафедри організації економіки виробництва М.О. Квітка.

„Світлу пам'ять героїв свято шанують радянські люди. В ці дні в нашому інституті відбулося урочисте відкриття меморіальної дошки з іменами студентів і співробітників вузу, що героїчно загинули в роки війни.

...На білій мармуровій дошці золотом викарбувані 18 прізвищ... Зрозуміло, це далеко не повний перелік наших студентів і викладачів, загиблих на фронтах війни. Розшукати все, що відомо про їх життя і смерть, – почесний наш обов'язок. Про це говорив на мітингу секретар парткому Б.М. Руденко...” – так писала про відкриття меморіальної дошки з першими іменами загиблих політехніків наша газета, тодішні „Ленінські кадри”, 13 травня 1965 року. Будівництво меморіалу Слави було остаточно завершено в 1968 році. На його відкриття, яке відбулося 22 серпня, прийшли студенти та викладачі університету, а також сім'ї тих студентів та викладачів, які вже ніколи не пройдуться коридорами рідного вузу. Замість початкових 18 на меморіальній дошці на той час було викарбувано 108 імен героїв. Сьогодні їх – 195. Згадаємо тих, хто не дожив до Перемоги...

Петро Ботик та Віктор Динкін у червні 1941 року захистивши на „відмінно” дипломи за спеціальністю „Гідравлічні машини”, одразу ж пішли на фронт. Лейтенант В.Динкін загинув у 1941-му, а Гвардії інженер-капітан П. Ботик – у 1945-му при визволенні Польщі. Студент 4 курсу Олександр Бондарьов був убитий в 1944-му в боях за Білорусь; 3-курсник Анатолій Васильчик – в боях за Молдавію у 1944-му; першокурсник Олександр Гончаренко, сержант, молодший командир 329 стрілецького полку, помер від ран у столиці Литви – Вільнюсі; лаборант кафедри різання матеріалів Сергій Ружинський загинув при визволенні Румунії. Випускник ХММІ Володимир Гула похований в селі Альштаум, Германія, в 1945 році. Начальник відділу капітального будівництва ХММІ (Харківського механіко-машинобудівного інституту, одного з п'яти, на які в 1930 році був тимчасово розділений ХПІ), Пилип Буценко, доброволець Червоної Армії, що воював ще з Денікіним та Антантою, зник без вісті у 1941-му. Червоноармійця, слюсаря інституту, Федора Деркача вбито на Смоленщині в 1943-му. Старший лейтенант Марк Вітебський, командир стрілецької роти, молодший спеціаліст кафедри внутрішнього згоряння, поліг у 1943 році під Кіровоградом. Студент Андрій Гармаш, успішно склавши літню сесію на 4 курсі кафедри „Турбінобудування”, збирався провести канікули на омріяному Кавказі, але війна розбила його плани вщент. Командир танку 409 танкового батальйону 188 танкової дивізії А.Гармаш рік потому героїчно загинув. Старший науковий співробітник кафедри палива, старшина Семен Рохлін зник без вісті в боях за Севастополь. Доцент кафедри двигунів внутрішнього згоряння, д. т. н. , інженер-майор, Іван Миколайович Олейник поліг у битвах за Закарпаття у 1944-му...

З меморіалом пов'язана одна цікава історія. До списку загиблих, за даними попередніх досліджень, було внесено ім'я Олександра Куценка. На той час про нього було відомо, що влітку 1941 року, одразу по захисті диплому зі спеціальності „Електросистеми”, він пішов на фронт, а 1945 року загинув смертю хоробрих. Яким же було здивування ветерана, коли на одній з повоєнних зустрічей випускників ХПІ 1941 року (донедавна такі зустрічі проводились

кожні 5 років) він прочитав своє прізвище на дошці Меморіалу загиблих політехніків! У 1973 році на території ХПІ встановлено меморіальну дошку на честь формування комуністичного батальйону – студбату. Її було відкрито на честь 30-річчя визволення Харкова від фашистських загарбників. Напис на граніті говорить: „Тут, в 1941 році був сформований комуністичний батальйон добровольців – комуністів і комсомольців ХПІ, інших вузів та шкіл Харкова, які билися за нашу Батьківщину проти німецько-фашистських загарбників”. У 1985 році дошку було реставровано.

Бійцями комуністичного батальйону були, в основному, студенти – юнаки та дівчата – добровольці. Серед студбатівців були також викладачі, вчителі, вчорашні школярі та випускниці шкіл медсестер. Організований восени 1941 року, батальйон рухався маршрутом Белгород-Курськ-Тула-Москва, і в жовтні влився у ряди захисників Вітчизни. Молодь ішла, з кожним кроком уперед відчуваючи на собі реалії війни, з кожним днем дорослішаючи. Наприкінці жовтня комуністичний батальйон увійшов до складу 110 стрілецької дивізії 33 армії.

Майже всі бійці Харківського студентського батальйону полягли у кривавих боях, захищаючи Київ. На сьогодні встановлено імена лише 3 політехніків, що загинули під містом Наро-Фомінськ (Росія): С.Є. Ковальова, В.В. Матвєєва та А.І. Пустоварова.

Вадим Матвєєв пішов на війну 3-курсником ХММІ. Українець, народжений у московській робітничій сім'ї, він загинув, визволяючи Польщу, 19 січня 1945 року... Війна єднала народи, а смерть робила всіх рівними – студента та професора, солдата та офіцера, що пліч-о-пліч, падаючи й підводячись, несучи поранених товаришів – полем, болотом, лісом, степом, не зупиняючись, без сну, – йшли до Перемоги.

Анатолію Пустоварову, першокурснику Харківського хіміко-технологічного інституту (теж одна із складових майбутнього ХПІ), теж не судилося отримати диплом. Стрілець 1287 стрілецького полку 110 стрілецької дивізії, рядовий А.Пустоваров зник без вісті 11 січня 1942 року (за більш новими даними досліджень істориків ХНУ ім. Каразіна, – восени цього ж року) в районі села Блознево Наро-Фоминського району Московської області. „Зник без вісті” – як тяжко примиритися з цими словами, що дотепер тривожать серця близьких...

26-28 жовтня 1942 року, Анатолій у складі розвідувальної групи ішов назустріч ворогу тією шосейною дорогою, на якій зникла остання звістка про нього. Коли радянські бійці зробили спробу перейти через ріку Нара, авангард фашистів обстріляв їх кулеметним та мінометним вогнем. Наші розвідувальники були змушені відійти назад, до лівого берегу ріки. Тоді Анатолій зблизився з дозором ворога, що перейшов на наш берег, і точним пострілом вбив фашистського солдата. До своїх він повернувся з цінними трофеями – пістолетом системи „Вальтер” та документами вбитого противника. Втрати студбатівців були величезними, але вони стояли на смерть і не дозволили ворогу пробити оборону.

Про подвиги загиблих згадують і нині ті, хто приходить до плит меморіалу Слави. Він став традиційним місцем проведення урочисто-траурних мітингів на честь дня Перемоги, річниці визволення України від фашистських загарбників, а також 22 червня, в день початку Великої Вітчизняної війни. Тут ветерани розповідають молодому поколінню про війну, що відібрала молодість більш ніж 3000 політехніків. 194 з них назавше залишаться ровесниками

теперішніх студентів та викладачів. Для родичів загиблих політехніків, місця поховання яких так і не знайдено, меморіал залишається єдиним місцем, де вони можуть вклонитися пам'яті рідних та друзів.

Музей історії ХПІ зберігає військову гільзу з написом: „Дорогому Политехническому институту им. В.И. Ленина от выпускников 1941 года. Пусть этот снаряд будет последним выстрелом снаряда в жизни человечества. 1966 год, 14 мая”. На жаль, уроками Великої Вітчизняної скористалися не всі сучасні правителі, і вона, попри надії ветеранів, стала не останньою війною в історії людства...

Ніщо у світі не зникає. Обличчя тих, кого вже немає поряд, зринають в пам'яті близьких. „Страждання не збільшуються від кількості тих, хто страждає; в одній людині можуть зосередитись усі страждання світу”, – висловився письменник Джордж Герберт. Прикладом тому – жахливі наслідки Великої вітчизняної війни, що відгукуються в серці кожного, хто жив тоді, боровся за наше майбутнє, втрачав найрідніших людей, юність, кохання. Пам'ять про тих, чиї життя, щастя і мрії безжалісно відібрала війна, зберігають мармурові дошки, на яких – далеко не повний список загиблих героїв-співвітчизників.

На основі різних архівних довідок Головного управління кадрів, Відділу управління персональних втрат Міністерства оборони, Центрального військово-морського архіву, довідок командирів військових частин, доповнених листами друзів військових років стало відомо, що співробітники та студенти ХПІ воювали на різних фронтах як рядові, молодші командири, офіцери у складі стрілецьких, артилерійських, танкових військ, служили у військово-морському флоті, в авіації, саперних та інженерних частинах, були командирами рот, батальйонів, начальниками хімічної служби, зв'язку, боєпостачання військових частин, – скрізь, куди їх закидала нещадна війна.

Пошук солдатських могил триває дотепер. Повз увагу дослідників не пройшла жодна подія тих нелегких для нашого народу часів – ніхто не забутий, ніщо не забуто!